

Atf: Sevinç, B. E. ve Yücebaş, F. (2022). Türk milli eğitiminde milli ve muhafazakâr bir şahsiyet: Ahmet Tevfik İleri (1911-1961). *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, 51 - 62

Citation: Sevinç, B.E. ve Yücebaş, F. (2022). A national and consistent person in Turkish national education: Ahmet Tevfik İleri (1911-1961). *Vankulu Journal of Social Studies*, 10, 51 - 62

Araştırma Makalesi / Research Article

Benhur Emre SEVİNÇ*

Ferit YÜCEBAŞ**

* Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı T.C. Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi Van/ Türkiye.

Van Yüzüncü Yıl University, Department of History T.R. Historical Master Student . Van/Türkiye.

emresevinc_72@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-6224-2561

** Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Van/Türkiye.

Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of History, Van/Türkiye.

ferityucebas@yyu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4645-1734

Türk Milli Eğitiminde Milli ve Muhafazakâr Bir Şahsiyet: Ahmet Tevfik İleri (1911-1961)

A National and Consistent Person in Turkish National Education: Ahmet Tevfik İleri (1911-1961)

Öz

Ahmet Tevfik İleri, 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda Demokrat Parti milletvekili olarak seçildi. Kısa bir süre sonra ise yaptığı çalışmalarla dikkatleri de üzerine çekeceği Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirildi. 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar Ulaştırma, Bayındırlık, Başbakan Yardımcılığı, TBMM Başkanvekilliği gibi birçok görevde bulundu. Fakat kendisi Milli Eğitim Bakanlığı görevindeyken aldığı kararlar ve icraatları ile ön plana çıkmıştır. Tevfik İleri, İmam-Hatip okullarının tekrar açılmasına öncülük eden önemli şahsiyetlerden birisidir. Ayrıca din derslerinin müfredata tekrar dâhil edilmesi, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılması, Köy Enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülmesi gibi faaliyetleri ile muhafazakâr-milliyetçi basın ve camianın sevgisini kazanmıştır. İleri, Türk eğitiminin millî ve manevî değerlerin yanında Batı dünyasında kabul gören ilkelerin bir sentezi ile gelişebileceğini düşünmüştür. Bakanlığı döneminde görme ve işitme engellilere yönelik okullar açmış, mesleki ve teknik eğitime önem vermiştir. İleri, yükseköğretimin kalitesini arttırmak için çalışmalar yapmış ve yeni üniversitelerin kurulmasını sağlamıştır. Yaptığı bu çalışmalar ile döneme damgasını vurmuştur. Tevfik İleri, 27 Mayıs askeri darbesi sonrası Yassıada mahkemelerinde ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Hastalığı sebebiyle kaldırıldığı Ankara Hastanesi'nde 31 Aralık 1961 günü vefat etmiştir. Bu çalışmada bilhassa kendisinin eğitim ve kültür hayatımıza yansıyan yönü ve faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, milli eğitim, Tevfik İleri.

Abstract

Ahmet Tevfik İleri was elected as a Democrat Party deputy as a result of the 14 May 1950 elections. After a short time, he was appointed as the Ministry of National Education, where he would draw attention to his work. Until the military coup of May 27, 1960, he held many positions such as Transportation, Public Works, Deputy Prime Minister and Deputy Speaker of the Grand National Assembly of Turkey. However, he came to the fore with the decisions and actions he took while he was the Ministry of National Education. Tevfik İleri is one of the important personalities who pioneered the reopening of Imam Hatip Schools. In addition, he gained the love of the conservative-nationalist press and the community with his activities such as reintegrating religion courses into the curriculum, opening the Istanbul Higher Islamic Institute, and transforming Village Institutes into teacher schools. Advanced thought that Turkish education could develop with a synthesis of national and moral values as well as the principles accepted in the Western world. During his ministry, he opened schools for the visually and hearing impaired and gave importance to vocational and technical education. Advanced has worked to increase the quality of higher education and has provided the establishment of new universities. He left his mark on the period with his works. Tevfik İleri was sentenced to life imprisonment in Yassıada courts after the May 27 military coup. He died on 31 December 1961 in Ankara Hospital, where he was hospitalized due to his illness. In this study, especially his aspects and activities that are reflected in our educational and cultural life are emphasized.

Keywords: Democrat Party, national education, Tevfik İleri.

Giriş

Ahmet Tevfik İleri, Cumhuriyet tarihinde göreve gelen Milli Eğitim Bakanları içerisinde gerek icraatları gerekse şahsiyeti ve düşünceleri ile adından söz ettirebilmiş biridir. Tevfik İleri, 1911 yılında Rize/Hemşin’de dünyaya gelmiştir. İleri’nin babası Hâfız Celâl Efendi, annesi ise Fatma Hanım’dır (Sitembölükbaşı, 2000, s. 88). İleri, erken yaşlarda ailesinden ve köyünden ayrılarak eğitimini sürdüreceği İstanbul’a yerleşir. Henüz öğrencilik yıllarında siyasi ve sosyal meselelere yakın alaka gösterip iyi bir konuşmacı ve liderlik vasıfları ile göz önünde olur. Kendisi Yüksek Mühendis Mektebi’nde okumasına rağmen toplum sorunlarına değinmekten ve siyasi olaylara karışmaktan geri durmaz ve Millî Türk Talebe Birliği Başkanlığı’na seçilen ilk mühendis olur. Aktif siyaset hayatından önce gençlik yıllarında kendisinde yerleşen milliyetçi düşünce ile manevi değerlere hürmet ve bağlılık onun istikbalde politik kararlarının arka planını oluşturur. Siyasi hayatına henüz daha atılmadan yerli mallarının kullanılması için mitingler düzenler, Vagon Li ve Razgrat olaylarında¹ milliyetçi hislerle protestolar tertip eder (Aslaner, 2011, s. 95-96; Başar, 2004, s. 445). İleri, Türkçe’nin yaygın bir şekilde kullanılması için önemli çabalar sarf etmiştir (Sitembölükbaşı, 2000, s. 88). Millî Türk Talebe Birliği Başkanlığı esnasında, 10 Mart 1933’te yapılan Şehitleri Anma töreninde millî duyguları coşturan bir konuşma yaparak bir dil seferberliği yapılması gerektiğini savunmuştur (Goloğlu, 2009, s. 102-103). Onunla ilgili yapılan değerlendirmelerde kendisinin iyi bir konuşmacı olduğuna dikkat çekilmekteydi (Akis, 5 Kasım 1955).

Tevfik İleri, seçkin bir devlet adamı, vatan ve milletine âşık fikir ve hareket adamıydı (Hacıfazlıoğlu, 2001, s. 23). O, Erzurum, Çanakkale ve son olarak 1942-1950 yılları arasında Samsun’da memuriyet ve meslek hayatını sürdürmüştür. Daha sonra Samsun’dan Demokrat Parti milletvekili olarak seçilmiştir (TBMM, Tercüme-i Hâl, 9. Dönem). Daha erken bir tarihte siyasete atılmamasında Cumhuriyet Halk Partisi ile düşüncelerinin uyuşmamasını ve çok partili hayatın olmayışını ileri sürmekteydi. Hem DP’den hem de CHP’den milletvekilliği teklifi alınca tercihini DP’den yana kullandı. 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda Samsun milletvekili olarak siyasi kariyerine başladı (Işıқтаş, 2019, s. 27; Aslaner, 2011, s. 94).

Tevfik İleri, ilk ve orta öğrenimini meşrutiyet döneminde, yükseköğrenimini ise Cumhuriyet döneminde yapmıştı. Bu sebeple Osmanlı ve Cumhuriyet dönemini yaşamış şahsiyetlerden biri olarak hem doğuyu hem de batıyı iyi bilen bir fikir ve devlet adamı olarak değerlendirilmekteydi (Hacıfazlıoğlu, 2001, s. 23). İleri’nin 1950 yılında başlayan siyasi hayatı, Ulaştırma, Milli Eğitim Bakanlığı, Meclis Reis Vekilliği, Başbakan Yardımcılığı ve Bayındırlık Bakanlığı gibi önemli birçok farklı görevleri ifa etmesi ile 27 Mayıs 1960 yılına kadar devam etti (TBMM, Tercüme-i Hâl, 10. Dönem; Sitembölükbaşı, 2000, s. 88). Kendisi ile ilgili yapılan değerlendirmelerde DP’nin, Celâl Bayar ve Adnan Menderes’ten sonra üçüncü adamı olarak görüldüğü söylenmektedir (Akis, 30 Kasım 1957).

DP’nin iktidara gelmesiyle Türkiye’de yalnızca yirmi yedi yıllık CHP yönetimi değişmedi, aynı zamanda birçok alanda önemli gelişmeler yaşandı (Yeni Sabah, 10 Ağustos 1950). Tevfik İleri, DP’nin iktidara gelişini şu sözlerle dile getirdi: “Türk tarihinde ilk defa millî irade tam ve hakiki şekilde tezahür ve tecelli etmiştir” (TBMM TD, D: IX, C. 1, Sekizinci Birleşim, (14.06.1950), s. 175). İleri, eğitim ile ilgi sorunları meclis gündemine taşıyarak çözüm üretmeye çalışan biri idi. O, 13 Kasım 1950’de TBMM’de yapmış olduğu konuşmada, yeterli miktarda okul olmadığına dikkat çekerek okulu olmayan şehir ve kasabaların bulunmadığını, okul sayısının ise 1.472 olduğunu ifade etmişti. Ülke genelinde 33.094 köyün sadece 15.553 tanesinde okul vardı. 18.386 köyde ise okul bulunmamaktaydı.

¹ Vagon Li olayı, “Uluslararası Yataklı Vagonlar Şirketi Vagon Li (Wagon-Lit)’in Beyoğlu Şubesi’nin Müdürü ve İtalyan ordusunda görev yapmış eski bir subay olan Dr. Gaetan Janno’ın, şubede görevli Naci Bey’i Türkçe konuştuğu için görevinden uzaklaştırması meselesidir.” Bu olay Türk basınında ve Üniversite gençliğinde sert tepki ile karşılanmıştır (Halıcı, 2008, s. 64). Türk diline hakaret edilmesi ülke gençliğini heyecana getirmişti (Vakit, 26 Şubat 1933). Millî bir mesele haline gelen bu olayı (Son Posta, 26 Şubat 1933) üniversite öğrencileri protesto etmiş, Vagon Li’nin Beyoğlu ve Galata’daki merkezleri taşlanmış, vitrinleri kırılmıştır (Milliyet, 26 Şubat 1933). Söz konusu olaylar neticesinde Türkçe ile daha çok ilgilenilmesi gerektiği kararlaştırıldı (Goloğlu, 2009, s. 102). Razgrad olayı ise Bulgaristan’daki Türk Mezarlığı’nın “Vatan Koruyucuları” isimli Bulgar kuruluşu mensuplarınca tahrip edilmesi neticesinde gerçekleşmiştir. Bu olay da Millî Türk Talebe Birliği’ne bağlı öğrenciler tarafından protesto edilmiştir (Altuncuoğlu, 2021, s. 705).

İleri, bu köylerden 10.347'sinin nüfusunun 250'den daha az ve 8.039'unun ise 250'den fazla olduğunu belirtmişti. Bu köylerin okul ve öğretmen ihtiyacının da en kısa sürede karşılanacağına dikkat çekmişti (TBMM ZC, D: IX, 5. Birleşim, C. 12, (13.11.1950), s. 57).

DP'nin Tüzük ve Program'ında eğitim devletin başlıca vazifelerinden sayılmıştır. 40. madde eğitim ile ilgilidir ve bu madde şöyledir:

İlmin, tekniğin, güzel sanatların süratle gelişmesini sağlamak için bütün vasıta ve tedbirlere başvurmak, bu cümleden olarak ehliyet ve istidatları teşvik etmek, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar ve konservatuarlar kurmak, ciddi neşriyata yardımcı bulunmak, Türk dilinin, millî bünyesine uygun olarak, süratle gelişmesi yolundaki ilmi çalışmalara yardım etmek, kısaca, yurdumuzun da millî ve insani kültür seviyesinin yükselmesini sağlayacak her faaliyeti desteklemek, kanaatimizce, devletin başlıca vazifelerindedir. Ancak dilin ilmin, sanatın ve her türlü fikir faaliyetlerin siyasi ve idari müdahalelerden uzak kalmasını, demokrasinin değişmez bir esası olarak kabul ediyoruz (Demokrat Parti Tüzük ve Programı (15.10.1951), 1952, s. 56, 57).

DP'nin eğitim programında ülke ihtiyaçlarını karşılayacak bir eğitim sisteminden bahsedilerek “gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil, millî ve insanî bütün manevî kıymetlerle de teşhizine çalışılması (Madde 34)” üzerinde durulduğu görülmektedir (DP Programı, 1946, s. 10).

Tevfik İleri, kısa bir süre Ulaştırma Bakanlığı yaptıktan sonra, Menderes Hükümetlerinin eğitim politikalarını şekillendiren ve icra eden en etkili isim olarak Ağustos 1950'de Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirildi (Yeni Sabah, 10 Ağustos 1950). Kendisi, eğitimi memleket davası olarak ele almakta ve bu yüzden “Eğer hakikaten bir memleket kalkınması yapacaksa, mutlak bir maarif kalkınması yapmamız lazımdır” (Akşam, 24 Ekim 1950) demektedir. Bununla beraber bakanlıkta geniş çaplı değişiklikler yaparak bir zihniyet değişikliği sağlayacaklarını belirtmekteydi (Cumhuriyet, 14 Kasım 1950). İleri, eğitim meselesini ülkenin en önemli sorunu olarak görmekteydi. Mecliste yapmış olduğu konuşmada:

...Milli Eğitim davasını, memleketin bütün davalarının temeli saymaktayız. Maarif davasını ne kadar kısa zamanda ve en güzel bir şekilde halledebilsek, memleket davalarının halli yoluna girmiş olacağız. Maarif davası şüphesiz ki mektep ve dolayısıyla öğretmen davasıdır. Çocuklarımızı ne kadar iyi vasıflı, iyi yetişmiş, bilgili ve karakterli öğretmen eline verebilirsek bu memlekette tam vasıflı, çok iyi vasıflı bir gençlik yetiştirebileceğimize inanıyoruz. Bu itibarla öğretmen üzerinde duruyoruz. Öğretmeni, yalnız bilgili bir insan diye telâkki etmiyoruz, öğretmeni, yalnız bilgi veren bir insan diye de telâkki etmiyoruz. Öğretmeni, bilgi verdiği kadar Türk çocuğuna şahsiyet verecek, karakter verecek, bilgi verecek bir insan, bir mürebbi telâkki ediyoruz (TBMM ZC, D: IX, 5. Birleşim, C. 12, (13.11.1950), s. 56) demektedir.

İleri, basına verdiği demeçlerinde eğitim politikaları ile milliyetçi ve ahlaklı gençler yetiştirerek vatan için bir tehlike olan komünizmle mücadele edeceklerini vurgulamaktaydı (Son Posta, 2 Ekim 1950; Vatan, 30 Eylül 1952). Özellikle, “Komünisti, komünistlik suçunu, bunları bir vatan hıyaneti olarak telâkki edecek ve bunları daima cezalandıracağız” (TBMM TD, D: IX, C. 1, 23. Birleşim, (14.07.1950), s. 695) diyerek bu konuda hassas davranacaklarının sinyalini vermektedir. Milli Eğitim Bakanı tayin edildiği günü hayatının en mesut olayı olarak dile getiren İleri:

Vazifemiz, istikbal Türkiye'sini hazırlamak gibi şerefli olduğu kadar ağır bir vazifedir. Bugün ekeceğimiz tohumlar yıllarca sonra meyve verecektir. İstikbal Türkiye'sini ellerine tereddütsüz teslim edebileceğimiz ahlaklı ve vatanperver bir gençlik yetiştirmenin yolu üzerinde yürüyeceğiz. Vatan sevgimiz, heyecan ve imanımız ve bu camia içinde mevcut binlerce idealist arkadaşımız muvaffak olmamız için en büyük amil olacaktır. demektedir (Kaya, 2014, s. 32).

Ona göre, milletin büyük davaları ve meseleleri vardır. “Bunların başında milliyetçilik gelir ve komünizmle mücadele gelir” (TBMM TD, D: IX, C. 17, 10. Birleşim, (28.11.1952), s. 363).

Çongur, Tevfik İleri'nin: "Büyük bir vatansever, cesur bir milliyetçi, kelimenin gerçek manasında dürüst, müstakim bir insan, üstün ahlâk ve seciye sahibi" olduğunu ifade etmektedir. Çongur'a göre, "onun politik anlayışının özünde asırlarca ihmal edilmiş Anadolu'ya, Türk köylüsüne hizmet götürmek başta geliyordu" (Çongur, 1995, s. 111, 112).

Bu çalışmada, Tevfik İleri'nin farklı dönemlerde üç defa göreve getirildiği ve toplamda neredeyse dört yıl sürdürdüğü Milli Eğitim Bakanlığı süreci ele alınmıştır (Çelik, M., Savaş, G., Takmak, H., Gamze, T., 2018, s. 141). Bu dönemde Türk eğitim sistemini millî ve manevi değerler üzerine inşa ettirmek için yaptığı çalışmalara değinilmiştir. İleri, 4 yıllık görevi süresince önemli icraatları yerine getirdi. Bu icraatları arasında din derslerinin verilmesi, İmam-Hatip okullarının yeniden açılması, Köy Enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülmesi, yeni üniversitelerin açılması, Beşinci Millî Eğitim Şurasının yapılması, ABD'den uzmanlar getirilip raporlar hazırlanması ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılması gibi döneme damgasını vurmuş olan pek çok yenilik ve düzenlemeler vardır. Bu çalışmada da adı geçen yenilik ve uygulamaların eğitim ve kültür hayatımıza etkileri üzerinde durulmuştur.

1. Ahmet Tevfik İleri'nin İmam-Hatip Okullarının Yeniden Açılması ve Din Derslerinin Zorunlu Olması İçin Yaptığı Çalışmalar

Din öğretimi 1924'ten beri isteğe bağlı olarak yapıldığı gibi bu öğretimin hiç yapılmadığı yıllar da olmuştur. Yani bu noktada olumlu ve olumsuz tecrübeler söz konusu idi (Ayhan, 2005, s. 345). Din derslerinin ve İmam-Hatip okullarının açılma konusu henüz DP iktidara gelmeden ülke gündemine girmiş hatta 2 Aralık 1947'de CHP'nin 7. Kurultayında Hamdullah Suphi Tanrıöver din eğitiminin gerekliliğine değinmişti. Tanrıöver, yaptığı konuşmada din eğitiminin gerekli olduğunu şu sözlerle açıklamıştır:

...acaba biz İmam ve Hatip Mekteplerimizi açmazsak, dünyanın bütün üniversitelerinde olduğu gibi, ilim mahiyetinde olarak İstanbul Üniversitemizde İslam Tarihi, İslam Felsefe Tarihi, mukayeseli tarihi edyan okutmazsak ve nihayet bir de yüksek din öğretimi mektebi açmazsak acaba bu zavallı ekalliyetler son müdafaalarını yapmak için muhtaç oldukları adamları nereden tedarik edeceklerdir." Tanrıöver, din eğitiminin laik inkılâba bir tehlike teşkil etmeyeceğini söylese de partililerin bir kısmının karşı çıkması sebebiyle ancak 30 Aralık 1948'de sadece 10 aylık İmam-Hatip Kursları açılmaya başlanmıştır (CHP Yedinci Kurultayı Tutanağı, 1948, s. 457).

DP'nin seçimlerden bir ay sonra ezanı Türkçeden aslına çevirmesinin hemen ardından eğitimde dinin ne derece yer bulacağına sıra gelmişti. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin yaptığı konuşmalarda bir an evvel kültürlü din bilginlerinin ve toplumun din adamı ihtiyacının karşılanması için İmam-Hatip okullarının açılması gerektiğini belirtmesi bu konuda ilk adım olmuştur (Öcal, 2015, s. 216). Bu okulların açılmasının temel sebepleri arasında din adamı yetiştiren kuruluşların bulunmaması gösterilmekteydi. Bu ortam tarikatların daha rahat hareket etmesine zemin hazırlamaktaydı. İleri, bu konuyu Bakanlar Kurulu'nun gündemine taşımış ve görüşülmesini sağlamıştır. Bu görüşmeler neticesinde ilkokulların 4. ve 5. sınıfları ile köy okullarının 3. sınıflarında din dersleri programa dâhil edilmiştir (Kul, 2021, s. 254, 255).

Yapılan çalışmalar sonucunda, Tevfik İleri'nin öncülüğünde, 13 Ekim 1951 tarihi itibarıyla 7 İmam-Hatip Okulu, din eğitimi vermek üzere ülkenin çeşitli yerlerinde açıldı. Bu okulların İstanbul, Ankara, Kayseri, Konya, Isparta, Adana ve Maraş'ta açıldığı belirtildi (BCA, 51.0.0.0./4.31.27).

Yakup Üstün'e göre;

Tevfik İleri, dinin milletlerin hayatında, medeniyetlerin oluşmasında nasıl bir rol oynadığını çok iyi biliyor, ülkemizde din eğitimi alanındaki, boşluğu, çeyrek asırlık boşluğu, bir an önce doldurmak istiyordu. Dini devlet eliyle öğretmeyi, okullarda öğretmeyi, doğru öğretmeyi hedefliyordu." İleri'nin din eğitimi ile ilgili programı şöyleydi: "1- İlkokullardan başlamak üzere, okullara din bilgisi dersleri koymak. 2- Halkın ihtiyacı olan din görevlilerini yetiştirmek üzere İmam-Hatip okulları açmak. 3- Bu okullarda bu dersleri okutacak öğretmen yetiştirmek. Bu maksatla, öğretmen

okullarına din bilgisi derslerini koymak; İlahiyat Fakültesini bu amaca yönlendirerek, öğretmen yetiştiren bir kurum haline getirilmesini sağlamak (Üstün, 1995, s. 85).

Tevfik İleri, İmam-Hatip okullarının açılmasının ardından Başbakan Menderes'e Diyanet İşleri Reisliğinin bu okullarda yalnızca Latin alfabesi ile Kur'an-ı Kerim okutulacağı şeklindeki sözlerinin gerçeği yansıtmadığını Arap harfleri ile bu eğitimin yapılacağını bildirerek Başbakanın, Diyaneti bu konuda da uyarmasını söylemiştir (BCA, 30.1.0.0./90.562.5).

Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi gereği açılan ancak daha sonra 1930'lu yıllarda öğrenci yetersizliği gerekçe gösterilerek tamamen kapatılan bu okullar Tevfik İleri'nin öncülüğünde 20 yıl aradan sonra tekrar hizmet vermeye başladı (T.C. Resmi Gazete, 1340, s. 322; Emiroğlu, A. ve Uyanık, N. 2017, s. 55). CHP iktidarının bitmesine yakın din dersleri 4. ve 5. sınıflarda isteğe bağlı olarak konulsa da DP idarecileri bunu yetersiz bulmuşlardı. 21 Ekim 1950 tarihi itibarıyla din dersi 4. ve 5. sınıflarda zorunlu hale getirildi. Ayrıca haftada 2 saat olmak şartıyla öğretmen okulları programlarına da din dersi eklendi (Emiroğlu ve Uyanık, 2017, s. 58).

Tevfik İleri'ye göre Milli Eğitim Bakanlığı'na birçok vekil gelmiş fakat zihniyet olarak herhangi bir değişiklik olmamıştı. Kendilerinin "bu zihniyeti ve bu zihniyeti taşıyan insanları değiştirmek suretiyle Maarif Vekâletinde bir nefes alma, bir tebdilihava, bir tebdili zihniyet ile işe başlayacaklarını" belirtmekteydi (TBMM ZC, D: IX, 5. Birleşim, C. 12, (13.11.1950), s. 57). Ona göre çocukların diğer ihtiyaçları gibi din öğretimi ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir. Bu sebeple ilkokullarda bu dersin verilmesinin gerekli olduğunu savunmaktaydı. Diğer taraftan din dersinin çocuklarına verilmesini istemeyen ebeveynlerin de sene başında bu durumu okul idaresine bildirmesi halinde öğrencinin bu dersin kendisinden de sınavından da muaf olacağı belirtilmişti (BCA, 30.18.1.2/124.81.15). Zafer gazetesi, Tevfik İleri'nin 19 Temmuz 1952'de TBMM'de yaptığı konuşmasını sütunlarına taşımıştı. İleri'ye göre din eğitiminden alınan verim artmakta ve gerektiği kadar Müslümanlık dersleri verilmekteydi. Fakat din dersi veren öğretmenlerin eğitim-öğretim dönemlerinde yeteri kadar din dersi almadıklarını, bunun da önemli bir sorun olduğunu belirtmekteydi. İleri, bu sorunu gidermek için öğretmen okullarına zorunlu din dersleri konulduğunu söylemiştir (Zafer, 20 Temmuz 1952).

İleri, 19 Kasım 1952'de yapmış olduğu konuşmada ise şunlara yer vermişti:

Memleketin hakiki din adamına, münevver din adamına ihtiyacı şüphesiz ki çoktur. Yozgat'ta münevver bir müftünün millet önünde söylediği söz şudur: (Köylerde imamlık ve hatiplik yapmak için bana müracaat ediyorlar, onları imtihan ediyorum. Bunların içinde Fatiha'yı bilmeyen dahi mevcuttur. Hakikaten din adamına ihtiyaç çoktur). Din adamı yetiştirmek için elimizdeki bütün imkânlardan en iyi şekilde istifade etmek yoluna girdik. Halen 7 ilimizde İmam ve Hatip mektebi açmış bulunuyoruz (TBMM TD, D: IX, C. 17, 6. Birleşim, (19.11.1952), s. 219, 220).

İleri, özellikle din derslerini okutacak, din âlimlerini bulmakta güçlük çektiklerini bu yüzden mazinin hatalarını tekrar etmemek için dikkatli davrandıklarını söylemekteydi.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere din adamı yetiştirmek için İmam-Hatip okullarının açılması elzem görülmekteydi. Din bir toplumun hayatında önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bu noktada Akseki'nin de belirttiği gibi "Din, fertleri mukaddes duygu ve i'tiyatlarla birleştirerek hem millî vicdanı vücuda getiren bir âmil, hem de cemiyetlerin yükselmesi ve tekâmülü için elzem bir müessesedir" (Akseki, 1969, s. 8). Tevfik İleri, İmam-Hatip okullarının dört ve üç sınıftan ibaret olmak üzere yedi sınıflık müesseseler olduğunu, ilkokuldan itibaren yedi yıllık eğitim veren müesseselerde dinî bilgilerin yanında yabancı dil, resim ve müzik gibi derslerle beraber müspet ilimlerin de yer aldığını ifade etmekteydi. Böylece lise düzeyinde din adamı yetiştirecek birer müessese olmaları için bütün gayret ve imkânları seferber ettiklerini belirtmekteydi (TBMM TD, D: IX, C. 17, 6. Birleşim, (19.11.1952), s. 220). İleri, din eğitiminin okullarda verilmesi ile ilgili olarak basına verdiği bir demecinde, kültürlü din adamları yetiştirilmesini sağlamak için 1951 yılında yedi İmam-Hatip Okulunun açıldığını ve bunlara sekiz okulun daha ilave edileceğini söylemişti (Vatan, 22 Ağustos 1952). Başbakan Menderes de Konya ziyareti sırasında yaptığı bir konuşmada din eğitiminde amaçlarının bu işi ehil kişilere tevdi etmek olduğunu belirtmişti (Cumhuriyet, 23 Mayıs 1952).

Tevfik İleri, Beşinci Millî Eğitim Şûrası'nda yapmış olduğu konuşmada, yeni Türk nesillerini çağın gereklerine uygun olarak ilmî usullerle yetiştirmek mecburiyetinde olduklarının altını çizmekteydi. Böylece millî ideale bağlı ve ne yaptığını bilen çocuklar yetiştirmek gerektiğine dikkat çekmekteydi (Beşinci Millî Eğitim Şûrası, 1953, s. 21). İleri'ye göre, vatandaş çocuklarına din dersi okutmak, İslâm terbiyesi vermek istiyordu. Şayet devlet bu sorumluluğu yerine getirmese, "O takdirde korkunç bir hadise vukua gelir. Mücadele etmeye mecbur olduğumuz mahalle mektebi, mollanın mektebi postu serer" diyordu (Nal, 2005, s. 158).

Tevfik İleri, ikinci kez 1957 yılında Ahmet Özel'in yerine yeniden Millî Eğitim Bakanlığı görevine getirilmesi ile DP'nin eğitim politikalarını daha rahat hayata geçirebileceği düşüncesi ön planda olmuştur. Bu dönemde ortaokul ve liselerde din derslerinin okutulması gündemdeydi. Bu yüzden ilkokullarda din dersini zorunlu hale getiren İleri'nin yeniden bakanlığa getirilmesiyle muhalif kesimlerle daha iyi mücadele edilebileceği düşünülmekteydi (Nakkaş, A.D., 2000, s. 111).

2. Ahmet Tevfik İleri'nin Yükseköğretim ve Yeni Üniversitelerin Kurulmasına Yönelik Faaliyetleri

DP iktidara geldiğinde İstanbul'da iki, Ankara'da ise bir üniversite bulunmaktaydı. Tevfik İleri, DP'nin siyasi programına uyumlu bir şekilde eğitim-öğretim konusunda millî ve manevi yönü ön planda olan çalışmalar yürütmüştür. Ancak İleri'nin yükseköğretime yönelik çalışmalarının dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda eğitimin diğer kademelerine göre daha sınırlı kaldığı görülmektedir. İleri döneminde bir komisyon oluşturularak ülkenin doğusunda bir üniversite kurma çalışmaları onun bakanlığı döneminde olduğu anlaşılmaktadır. 1952 yılında ileride adı Atatürk Üniversitesi olarak belirlenen Doğu Üniversitesinin yerinin tayini için ilmi bir heyetin tetkikler yaptığı bilinmektedir (BCA, 30.18.1.2/128.13.4). İleri, 1957 yılında ikinci defa göreve geldiği Mili Eğitim Bakanlığı döneminde ise artık 31 Mayıs 1957'de 6990 sayılı kanun maddesi ile Atatürk Üniversitesi onun öncülüğünde resmen kurulmuş oluyordu (T.C. Resmi Gazete, 1957, s. 17246).

Öğretmen yetiştirmeye büyük önem verdiğini gördüğümüz İleri'nin 1952'de Edirne'de Kız Öğretmen Okulu'nun yanı sıra Ankara'da Yüksek Öğretmen Okulu'nun açtığını görüyoruz. Yine daha önce kapatılmış olan İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu tekrar hizmet vermeye başlamıştır (Son Posta, 24 Ekim 1950). İleri, Türk gençliğinin vatan ve millet sevgisine bağlı, imanlı ve ahlaklı bir şekilde yetiştirilmesine önem vermekteydi (Kaya, 2014, s. 38).

İleri'nin bakanlığı zamanında 1951 yılında İstanbul'da Türk Sanat Enstitüsü kurulmuş ayrıca Sanat Tarihi dersinin müstakil bir ders olarak ortaöğretim programına girmesi ve okutulması sağlanmıştır (Altuner, 2007, s. 84-88).

Tevfik İleri'nin üzerinde önemle durduğu bir diğer eğitim de bedensel ya da zihinsel yönden normal eğitimden faydalanamayan bireyler için özel eğitim hizmetinin sunulmasıdır. Bu amaçla özel eğitime destek olunmuş ve 1951 yılında İzmir Sağır ve Kör Okulu ile 1952 yılında açılan Ankara Etimesgut Sağır Okulu ve Yetiştirme Yurdu Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Ayrıca özel eğitime muhtaç çocukların öğretmen ihtiyacını karşılayabilmek için Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü içerisinde Özel Eğitim Bölümü hizmete açılmıştır (Yüce, 2008, s. 197-198). Öte yandan Türkiye'nin ilk yabancı dille eğitim veren Ortadoğu Teknik Üniversitesi de bu dönemde hizmete başlamıştır. Bunların yanında Bursa ve İzmir'in Buca İlçesinde 1958-1959 yılları içerisinde öğretmen yetiştirmek amacıyla Eğitim Enstitüleri açılmıştır (Yüce, 2008, s. 170; Çelik, vd., 2018, s. 143).

İmam-Hatip okullarının açılması ile beraber bu okullarda eğitim verebilecek öğretmen ihtiyacı ortaya çıkmıştı (Işıktaş, 2019, s. 67). DP, 1959 yılında İmam-Hatip okullarının meslek dersleri öğretmeni ihtiyacı ve ilmi araştırmalar yapması amacıyla Yüksek İslam Enstitüsünün kurulmasını sağladı (Emiroğlu ve Uyanık, 2017, s. 61). İleri enstitüyü özerk bir hale getirerek denetimini üniversiteye değil tamamen başında olduğu Millî Eğitim Bakanlığına bağlamıştı (Yüce, 2008, s. 137). Yüksek İslam Enstitüsünün açılışında İslam dininin bilime ve gelişmeye bir mani teşkil etmediğini aksine bu enstitünün yapacağı ilmi araştırma ve çalışmalarla İslam'ın her türlü hurafeden uzak bir inanç olduğunu burada yetiyecek münevver insanlar tarafından gösterileceğini ifade etmiştir (Taşdelen, 2014, s. 91).

Tevfik İleri 1959 yılında kamuoyuna yaptığı bir açıklamada yönetime geldiklerinde ülkede sadece üç üniversitenin bulunduğunu ve buralarda bulunan gerek öğretim üyesi sayısı gerekse öğrenci sayılarının hâlihazırda iki katına çıktığını belirtmişti. Daha önce de değinildiği gibi Ankara'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin, İzmir'de Ege Üniversitesi'nin, Erzurum'da Atatürk Üniversitelerinin açıldığını ayrıca Trabzon'da bir teknik üniversitenin kuruluşu için hazırlıklarının sürdüğünü sözlerine eklemiştir (Yıldız, 2018, s. 139).

3. Ahmet Tevfik İleri'nin ABD'li Uzmanların Raporları ve Beşinci Millî Eğitim Şurası Hakkındaki Görüşleri

Demokrat Parti iktidarında Türkiye ve ABD arasında yaşanan siyasi ve askeri alanlardaki yakınlaşma ve işbirliği adımlarının Türk eğitim sistemine de sirayet etmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu dönemde Türkiye'ye gelen 40'tan fazla eğitim uzmanının neredeyse tamamı Amerikalı idi. Türkiye'ye gelen uzmanlardan bazıları şunlardır: Watson Dickerman, John J. Rufi, Kate Vixon Wofford, Lester Beals ve pek çok isim daha mevcuttur. Bu dönemde Türkiye'ye gelmiş olan yabancı eğitim uzmanlarının bazıları Milli Eğitim Bakanlığında danışman olarak görev almıştır. Milli Eğitim Bakanlığı da eğitim uzmanlarının görüşlerini daha iyi anlamlandırabilmek için ülke içerisinden birçok öğretmen ve eğitimciyi ABD'ye inceleme gezilerine göndermiştir (Marım ve Sam, 2017, s. 39). DP, eğitimde ABD'li uzmanların raporları doğrultusunda düzenlemeler yaparken tek parti dönemi siyasi iktidarının görüşlerinin taşıyıcısı olan yurt içindeki Halkevleri ve halkodalarını da çıkardığı bir kanunla kapatıp tasfiye etmiştir (Çakmak, 2015, s. 11). 1951 yılında kapatılan Halkevlerinin yerini doldurmak, yaygın halk eğitimini verebilmek için ise Dickerman'ın tavsiyeleri ile 1951'de Milli Eğitim Bakanlığı teşkilatı içinde Halk Eğitim Şubesi, 1952 yılında da Halk Eğitim Bürosu kurmuş bu sayede kasaba ve köylerde halk eğitim merkezleri ve okuma odaları ile ülkedeki okuma yazma oranını arttırmaya çalışmıştır (Gezer, 2012, s. 71).

DP döneminde ayrıca iki eğitim şurası yapılmıştır. Bunlardan ilki olan Beşinci Millî Eğitim Şurası Tevfik İleri'nin başkanlığında 5-14 Şubat 1953 tarihinde Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde toplanmış ve özellikle ilköğretim programını temel gündem olarak kabul etmiştir. Tevfik İleri bu toplantı için şunları ifade etmiştir: "Beşinci Maarif Şurasının on üç günlük çalışması hayatımın en aziz hatırası olarak kalacaktır." (Beşinci Millî Eğitim Şurası, 1953, s. 690). İleri, bu toplantıda ilköğretim konusuna dikkat çekmiş ve ülkenin en uzak köşelerine kadar bu eğitimi götürmek gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca ilköğretimden sonra ortaöğretimi, Bakanlık tarafından idare edilen meslekî ve yükseköğretimi ele alarak ülkeyi yeni şartları içinde Türk eğitiminin bütün müesseselerini gözden geçirme faaliyetlerini Şûraya arz etmek kararında olduklarını dile getirmiştir (Beşinci Millî Eğitim Şurası, 1953, s. 5, 6). Tevfik İleri ortaokulların daha önce gelişi güzel ve programsız açıldığını ileri sürmekteydi. Ona göre "5-6 bin nüfuslu bir kasabada ortaokul yokken talebesi 15'i geçmeyen bir yere ortaokul açıldığı vakidir. Ve maalesef bu da muayyen insanları ve muayyen yerleri memnun etmek siyasetinin tabî bir neticesi olagelmıştır. Bizim arzumuz ve kanaatimiz şudur ki, birinci derecede ihtiyacı olmayan yerlere ortaokul açmamaktır" (TBMM ZC, D: IX, 5. Birleşim, C. 12, (13.11.1950), s. 70).

4. Ahmet Tevfik İleri'nin Köy Enstitülerinin Islahı ve Komünizmle Mücadele Faaliyetleri

Tevfik İleri 1950 yılında Milli Eğitim Bakanlığı görevine gelmesinden kısa bir zaman sonra Konya'ya yaptığı bir ziyaret sonrası basına verdiği bir demeçte devlet okullarında sol görüşlü hocaların işten el çektireceğini ve köy okullarını öğretmen okullarına dönüştüreceğini ifade etmişti. Böylece ileride Köy Enstitülerinin de aslında öğretmen okullarıyla birleştirileceğinin ilk sinyalini vermekteydi (Son Posta, 7 Ekim 1950). Daha sonra TBMM'de yapmış olduğu konuşmada Köy Enstitülerini her yönüyle öğretmen okullarına dönüştüreceklerini belirtmişti (TBMM TD, D: IX, C. 5, B: 51, (25.2.1951), s. 837). İleri, 1951 yılının sonuna doğru mecliste yaptığı bir konuşmada ise Köy Enstitüleri ile ilgili bir yıl öncesinden başlayarak anket çalışması ve çeşitli kurumlarda toplantılar yapıldığını dile getirmişti. İleri, bir komisyon meydana getirilerek bir rapor hazırlandığına ve bu doğrultuda yapılması gereken düzenleme ve değişikliklerin belirlendiğine dikkat çekmişti. Hazırlanan raporu göz önünde bulundurarak bir kanun tasarısı hazırlandığını, bunun Bakanlar Kurulu'nun kararına sunulmak üzere olduğunu ifade ederek Köy Enstitülerinin, ilköğretim okulları haline getirilmesini öngördüklerini söylemiştir (TBMM ZC, B: 21, (24.12.1951), s. 330, 331).

İleri, ilköğretim öğretmenlerinin daha iyi yetiştirilmesine ve imkân nispetinde bunların rahat bir şekilde hayatlarını idame ettirmelerine ve olgunlaştırılmalarına önem verdiklerinin altını çizmekteydi. Bu kapsamda öğretmen okulları ile Köy Enstitüleri üzerinde hassasiyetle durduklarını belirtmekteydi (TBMM TD, D: IX, C. 18, B: 22, (26.12.1952), s. 440). Nihayet 27 Ocak 1954'te 6234 sayılı kanun maddesi ile Köy Enstitüleri ile ilköğretim okulları, "İlköğretim okulları" adı altında birleştirildi (T.C. Resmi Gazete, 1954, s. 8625).

Tevfik İleri, komünizmle mücadeleyi de kendisi için en önemli vazife olarak görmekteydi. Bu sorunun çözümünde en etkili yol olarak millî şüura sahip öğretmenleri görmüş, onların vasıtasıyla bu meselenin halledilebileceğine dikkat çekmiştir (Aslaner, 2011, s. 97). 1950-1951 eğitim-öğretim yılının açılışı münasebetiyle radyoda yaptığı konuşmasında öğretmenlerin büyük vazifesinin vatanperver ve ahlaklı gençler yetiştirmek olduğunu vurgulamaktaydı (Son Posta, 2 Ekim 1950). İleri, öğretmenler ile ilgili düşüncelerini şu cümlelerle dile getirmiştir:

Ben muallimi başka görür, onda çok şey arar, memleketin istikbalini muallimin hizmet ve şahsiyetinde bulurum. Öğretmen yüreği vatan ve millet aşkıyla yanan ve yüreğindeki bu ateşle, memleket çocuklarının kalbine bilgi ve vatan sevgisinin kıvılcımlarını akıtabilen insandır. Ancak böyle öğretmenlerin yetiştirdikleri yeni nesillerle biz bu vatanın üzerinde 40-50 milyonluk bilgili, sıhhatli, zengin ve müreffeh bir millet yaratabileceğiz. İşte vazifemiz bunun için önemlidir. Bu vazifeyi hakkıyla başardığımız zaman yarınki mamur ve müreffeh Türkiye'nin tarihçileri sizin adınızı hürmetle anacaktır (Tangülü, 2008, s. 48).

Tevfik İleri, Köy Enstitülerinin kapatılması sebebiyle yetiştirilen öğretmenlerin sayısının azalmasına neden olan kişi olarak suçlanmış ancak kendisi aksine öğretmen okullarını daha önce kapatan CHP'yi bundan dolayı sorumlu tutmuştur. Diğer taraftan Köy Enstitülerinin Öğretmen Okulları ile birleştirilmesi binlerce genç öğretmen tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Kerimoğlu, 2006, s. 57-58). İleri, Köy Enstitülerinin ıslah edilme gerekçelerini şöyle dile getirmekteydi: "Vaktiyle Köy Enstitülerine solcu temayüllere sahip bazı eşhasın yerleştirildiği ve bunların bahis konusu istikamette birtakım faaliyetler sarf ettikleri, hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak kadar açık bir vakıadır. Hâdiseler arasında misal olarak alınan birkaç tanesi şunlardır:

1- Tanınmış bir komünistin aynı illetle malul karısı, bu müesseselerden birisine öğretmen olarak alınmış, bazı öğrenciler bu yolda zehirlenmiş, işe mahalli emniyet teşkilatı ve adliyesi el koymuş, fakat muamele zaman aşımına uğratılarak intaç edilememiştir. Hâdisede adı geçen öğrenciler okuldan uzaklaştırılmamış, mezun edilmiş ve hatta Hasanoğlan'daki yüksek sınıflara da devam ettirilmiştir. Sabahaddin Ali, Hasanoğlan'a gidip gelebilmiş, öğrencilerle تنها yerlerde temaslarda bulunmasına da müsaade edilmiştir. Birçok vatanperver öğrencinin bu haller karşısındaki aksülamelleri de zamanın idarecileri tarafından şiddetle karşılanmış ve bastırılmıştır. 2- Bu enstitülerde, serbest okuma saatlerinde, öğrencilere, solcu neşriyat incelettirilmiş, "Sovyetizm", "Demokrasi ve Sosyalizm", "Sosyal Mücadelelerin Tarihi" gibi eserlerin hulâsaları, talebe konferansları adı altında gençlere dinletilmiştir. Bunlara ait vesikalar mevcuttur. İftiharla kaydedeyim ki bu hâdiseler karşısında da en büyük tepkiyi, yine bu müesseselere devam eden temiz Türk köylüsü gençler göstermiş ve Büyük Millet Meclisine kadar başvurmuşlardı... Köy Enstitülerinden mezun olan meslektaşların, mahdut istisnalar bir tarafa bırakılırsa her biri bu memleketin temiz ve asil evlatları, memleketi felâkete sürükleyecek olan bu türlü faaliyetlere karşı ilk tepkiyi göstermiş insanlar olarak vazife başında bulunmaktadır". İleri, milliyetçi gençlerin komünizmle mücadelesinden dolayı "İrkçı-Turancı ithamı ile tabutluklarda işkencelere maruz bırakıldıklarına" dikkat çekmekteydi (TBMM TD, D: IX, C. 18, B: 22, (26.12.1952), s. 441, 442, 443).

Tevfik İleri yapmış olduğu açıklamalarda, öğretmen olacak kişilerin millî hislerinin kuvvetli, ahlâkî karakterinin oturmuş olmasına dikkat ettiklerini vurgulamaktaydı (TBMM TD, D: IX, C. 18, B: 22, (26.12.1952), s. 443, 44).

Çongur, Tevfik İleri'yi:

“Türk devletinin Türk milletinin, hiçbir maddî karşılık beklemeden hizmetkârı olmayı, vatanın parçalanmazlığı, milletin birliği, bütünlüğü ve bölünmezliği için” çalışan biri olarak tasvir etmiştir “Milletçe dâvamız çok büyüktür” diyen Tevfik İleri, “en kısa zamanda halledebilmek için maddî ve manevî güçlerimizi birleştirmeye ve el ele vermeye mecburuz.” (Çongur, 1995, s. 116) demektedir.

Milliyetçi ve muhafazakâr bir düşünceye sahip olan İleri, 31 Aralık 1961'de vefat etti (Sitembölükbaşı, 2000, s. 88).

Sonuç

Millî ve muhafazakâr bir kimliğe sahip olan Ahmet Tevfik İleri, öğrencilik yıllarından itibaren bir yandan milliyetçi düşünceleri doğrultusunda siyasi ve sosyal hadiselerle karşı fikirler yürütmüş, diğer yandan manevî değerlere bağlılık göstermek gerektiğine inanan biri olmuştur. İleri, bu düşüncelerini memuriyet ve milletvekili devrelerinde de devam ettirmiştir. İleri, dönemin uluslararası konjonktürünün de etkisiyle komünizmle mücadeleye ehemmiyet vermiş, eğitimde yaşanan komünizm tehlikesini görmüş ve bununla mücadele etmek için en müessir yolun ancak eğitimle olabileceğini savunmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı süresince millî ve manevî değerlere sahip çıkan bir nesil yetiştirmek için önemli çabalar serf etmiştir. 1950-1960 yılları içerisinde DP iktidarında üstlendiği görevler içerisinde Milli Eğitim Bakanlığı esnasındaki icraatları ile çok tartışılmıştır. İki defa asil bir defa da vekâleten toplamda dört yıla yakın Milli Eğitim Bakanlığı yapan İleri, eğitim politikalarını DP programıyla uyumlu bir şekilde yürütüp uygulamaya çalışmıştır. Milliyetçi ve muhafazakâr bir görüşe sahip olduğu için eğitim sistemini de bu temeller üzerine inşa etmiştir. Diğer taraftan dinin toplum yapısındaki etkisini iyi bilen İleri, kendi bakanlığı sırasında ilkokullarda din derslerini mecburi ders haline getirmiş ve İmam-Hatip okullarının yıllar sonra tekrar açılmasını sağlamıştır. Basına verdiği röportajlarda kendinden emin söylemleri ile ön plana çıkmıştır. Başkanlığını kendisinin yürüttüğü ve ABD'den gelen uzmanların da davetli olduğu Beşinci Millî Eğitim Şurası'nı düzenlemiş ve toplantı neticesinde eğitim sisteminde düzenlemelerde bulunmuştur. DP'nin dış politikasına paralel olarak Amerikalı eğitim uzmanlarının raporları doğrultusunda adımlar atmış ve düzenlediği eğitim şurası ile Türk eğitimine ciddi katkılarda bulunmuştur.

Özel eğitim üzerine de önemli faaliyetler yürüten İleri, eğitim-öğretim kurumlarında zararlı düşüncelerin önüne geçmek için Köy Enstitülerinin Öğretmen Okulları ile birleştirilmesini sağlamıştır. İleri'nin bu faaliyetleri milliyetçi ve muhafazakâr kesimlerce memnuniyetle karşılanırsa da önemli bir kesim tarafından da eleştirilerin odak noktası olmuştur. İleri'nin aktif ve dinamik siyasi hayatı içerisinde yükseköğretimde de kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. Atatürk Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitelerinin kurulmalarında emeği geçen biri olmuş ve ayrıca Yüksek İslam Enstitüsü ile İmam-Hatip okullarının açılmasına öncülük etmiştir. Tevfik İleri on yıllık siyasi hayatı içerisinde dört yıla yakın yürüttüğü Milli Eğitim Bakanlığı görevindeki faaliyetleri ve kararları ile çok tartışılmış bakanlık tarihinin etkili isimlerinden biri olmayı başarmış ve kendi dönemine damgasını vurmuştur.

Kaynakça

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 51.0.0.0/4.31.27

BCA, 30.18.1.2/124.81.15

BCA, 30.1.0.0/90.562.5

BCA, 30.18.1.2/128.13.4

Resmî Yayınlar

Beşinci Millî Eğitim Şurası (5-14 Şubat 1953), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

CHP Yedinci Kurultay Tutanağı, Ankara, 1948

Demokrat Parti Programı. (1946). TBMM Kütüphanesi

Demokrat Parti Tüzük ve Programı (Üçüncü Büyük Kongrede Kabul edilmiştir 15.10.1951). (1952). Güneş Matbaacılık.

T.C. Resmi Gazete

TBMM, Tercüme-i Hâl, Sicil No: 1842, 10. Dönem

TBMM, Tercüme-i Hâl, Sicil No: 1842, 9. Dönem

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

Gazeteler

Cumhuriyet

Milliyet

Son Posta

Vakit

Vatan

Yeni Sabah

Araştırma Eserler

Akseki, A. H. (1969). *İslâm dini (itikad, ibâdet ve ahlâk)*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Altuncuoğlu, N. (2021). Ulusal basın ekseninde Atatürk dönemi öğrenci hareketleri: Razgrad Hadisesi örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 701-726.

Altuner, H. (2007). Türkiye’de sanat tarihi ve Cumhuriyet’ten günümüze sanat tarihi eğitimi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 156-167.

Aslaner, S. (2011). Fikriyattan icraate Tevfik İleri’ye dair bir inceleme. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 2, 94-99.

Ayhan, H. (2010). *Cumhuriyet döneminde din eğitimi*. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu (07-09 Aralık 2005), Atatürk Araştırma Merkezi.

Başar, E. (2004). *Milli Eğitim Bakanlarının eğitim faaliyetleri (1920-1960)*. Milli Eğitim Basımevi.

Çakmak, F. (2015). Halkevlerinin kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi mallarına el konulması. *Journal of History Studies*, 3(7), 1-21.

Çelik, M., Savaş, G., Takmak, H. ve Tuti, G. (2018). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Milli Eğitim Bakanlarının çalışmalarına ilişkin bir analiz. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 1(2), 136-150.

Çongur, H. R. (1995). Unutamadığımız Tevfik İleri. *Her yönüyle Tevfik İleri*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları, (s.110-118) içinde. http://ktp.isam.org.tr/pdfdrng/D045119/1995/1995_CONGURHR.pdf

Emiroğlu, A. ve Uyanık, N. (2018). Demokrat Parti dönemi din eğitimi bağlamında İmam-Hatip Okulları. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18, 53-69.

Gezer, M. (2012). *Demokrat Parti iktidarının halk eğitimi politikaları* (Tez No. 314229). [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi

Goloğlu, M. (2009). *Tek partili cumhuriyet (1931-1938)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hacıfazlıoğlu, E. (2001). Tarihte iz bırakan Rizeli bir politikacı. *Rize Sanayi ve Ticaret Odası Dergisi*, 110, 23.

Halıcı, Ş. (2007). Türkçe'ye yapılan hakarete basın ve gençliğin tepkisi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 63-77.

Işıktaş, G. G. (2019). *Tevfik İlerinin siyasi hayatı (1950-1960)* (Tez No. 613694). [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Siirt Üniversitesi.

Kaya, T. (2014). *Tevfik İleri ve Türk eğitim sistemindeki yeri* (Tez No. 363333). [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Kerimoğlu, Z. (2006). *1946-1960 arası uygulanan eğitim politikası* (Tez No. 188525). [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Kul, A. B. (2021). 1946-1953 dönemi Demokrat Parti'nin milliyetçiliği ve milliyetçilerle ilişkileri. M. Yiğit (Ed.), *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Milliyetçilik* (s.231-300) içinde. Palet Yayınları.

Marım, Y. ve Sam, R. (2017). 1950-1960 arası Amerikalı uzman raporları bağlamında Türk eğitim sistemine çizilen yol haritası. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 30, 11-33.

Nakkaş A. D. (2000). *Demokrat Parti döneminde (1950-1960) milli eğitim politikalarındaki değişimler* (Tez No. 94235). [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Nal, S. (2005). Demokrat Parti'nin 1950-54 dönemi din siyaseti. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 60(3), 137-171.

Öcal, M. (2015). Düünden bugüne İmam Hatip Liseleri (1913-2013). *100. Yılında İmam Hatip Liseleri sempozyumu*, Dem Yayınları, 65-104.

Sitembölükbaşı, Ş. (2000). Tevfik İleri (1911-1961). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22, 88.

Tangülü, Z. (2008). *Demokrat Parti dönemi'nin ilköğretim politikaları (1950-1960)* (Tez No. 221684). [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi.

Taşdelen, V. (2014, Mayıs 22-24). *Tevfik İleri Sempozyumu*, Rize, Türkiye.

Üstün, Y. (1995). Tevfik İleri'nin din eğitimine hizmetleri. *Her yönüyle Tevfik İleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yıldız, H. (2018). 1950-1961 yılları arasında üniversite ve öğretmen yetiştirme meselemize bir bakış: Demokrat Parti ve 27 Mayıs sonrası hükümetleri dönemi. *Kent Akademisi*, 11(1), 137-143.

Yüce, C. (2008). *Demokrat Partinin eğitim politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin muhalefeti* (Tez No. 220069). [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan ederler.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

